

STATUTY KRÁLE KAZIMÍRA VELKÉHO Z R. 1347

Část první

Předmluva (II.)

Nelze považovat za špatné ani podivné, že s proměnou času se mění i zvyklosti a zákony lidské, protože žádnému národu nestačí, aby se stkvěl silou své moci či byl okrášlen nádherou zbraní, nebyli by ozdoben (také) mravností a zákony. A proto my, Kazimír, z boží milosti Král polský, uváživše na pokyn a z vůle boží spolu s našimi barony, že stejně jako za dřívějších časů se v zemích, našemu panství podléhajících, na soudech četné spory nerozhodují a neposuzují jednotně, ale podle rozdílnosti osobnosti a povahy (soudců) různé a odlišným způsobem – ač jde o jeden a týž případ – a že vzhledem k této nejednotnosti se spory či soudní případy táhnou jaksi donekonečna, a to obvykle po přemnohém trápení: proto ku chvále boha všemohoucího, blažené panny Marie a celého sboru nebeského a ku prospěchu, pohodlí a užítku poddaných našich jsem se rozhodli (s tím) skoncovat a zrušit nejednotný postup na výše řečených soudech či při (řešení) soudních případů, rozhodující a stanovíme: že napříště po věčné časy soudcové našich zemí, všichni i jednotlivě, musí a jsou povinni soudit pouze podle níže psaných nařízení, a že (všichni musí) ta nařízení přísně a pevně zachovávat.

Oddíl první

I. Protože všechny konstituce a statuty dávají řád věcem a záležitostem budoucím a ne minulým, chceme (nařizujeme), aby všechny naše konstituce, nyní na obecném sněmu ve Vislici vydané, se nevztahovaly na minulost, ale pouze na přítomnost a budoucnost ...

VI. Protože synové a otci se před zákonem považují za jednu osobu, proto stanovíme: aby synové, dokud je otec živ, používali pouze otcovu pečť a neodvažovali se nosit či mít jinou.

LVIII. Aby byla zkrácena zpupnost výtržníků, stanovíme: zabije-li šlechtic šlechtice sobě rovného, musí zaplatit za hlavu 60, za zmrzačení kteréhokoli údu 30 a za prostou ránu 15 hřiven.

XVI. Nepraví měšťané.

XVII. Opovědi nepřátelství.

XVIII. Předvolání (k volbě krále).

XIX. Forma pověření oním knížetem – voličem, který vyšle své posly ke královské volbě.

XX. O spěti práva k území voličských knížetství a voličských práv.

XXI. Pořadí arcibiskupů.

XXII. Pořadí knížat – voličů a kdo nese královské odznaky.

XXIII. Mše konané arcibiskupy v králově přítomnosti.

Městské zákony ze dne 25. prosince 1356.

XXVII. Výkon funkcí knížat – voličů při slavnostních zasedáních císařů nebo králů římských.

XXX. Práva oficiálů, když knížata (zpět) přijímají svá léna od císaře nebo krále římského.

VII.

STÁT A PRÁVO V POLSKU

STATUTY KRÁLE KAZIMÍRA VELKÉHO

Koncem 13. a v první polovině 14. století byla v Polsku postupně likvidována feudální rozdrobenost. Již za krále Vladislava Lokýtky došlo k politicky významnému sjednocení Velkého a Malého Polska, za vlády Kazimíra Velkého (1333–1370) byl proces centralizace prakticky dovršen. S výjimkou Slezska a gdaňského Pomoří podařilo se Kazimírovi rozšířit královskou moc na všechny polské země.

Ve snaze dát právu jednotnou pevnou formu, modernizovat je a doplnit novými normami, vydal král Kazimír roku 1347 dva velké statuty, vlastně kodifikace práva: Statut vislický a Statut piotrkovský.

Vislický statut byl přijat na sněmu malopolských baronů ve Vislici a měl původně platit jenom pro Malopolsko. Protože však byl obsahově mnohem podrobnější a dokonalejší, než Statut piotrkovský, jenž platil pro Velkopolsko, používal se v celé zemi a považoval se za obecné právo polského království.

Překlad převzat z: S. Balík a kolektiv, *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II. Feudální stát a právo*, Praha 1974, str. 357 n.

roku 1158, o zemském míru (caput) 6.

LXI. Uznával se až dosud velmi hanebný obyčej ministeriálů, že byli-li povoláni k někomu, kdo byl zabit na cestě, svlékli z něho šaty, ve kterých byl zabit, (a sice) podle svého práva, které sami nazývali „krkavé“. Protože však ubohým nemá být působena běda další, zakazujeme napříště těmže ministeriálům, aby osoby usmrčené, ať je to kdokoli, svlékali či šatů zbavovali. Ale dokud vyšetřování toho zabití nebude úplně skončeno, ať se spokojí jedním grošem, který jim za námahu má být podle našeho příkazu zaplacen od toho, kdo je k nějakému zabitému povolal.

CI. Stanovíme, že zemře-li manžel, mají manželce (ve vlastnictví) zůstat: (věci) darované a věno a všechn majetek parafernální, (ať již) v penězích, špercích, drahých kamenech a oděvech pozůstávající; zemře-li pak (žena) sama, případně všechno výše řečené dětem, bude-li je mít. Jestli by se však žena, která má děti, znovu provdala anebo znovu provdat chtěla, nařizujeme: aby bez jakýchkoli námitek byl těmže dětem, a pouze jim, předán veškerý majetek otcovský, spolu s polovinou všeho majetku mateřského, ať již by pozůstal z čehokoli; a se zbývající polovinou svého majetku ať si (žena) vezme muže podle své vůle.

CXIV. Nadto stanovíme: soudce, který soudí v naší přítomnosti, nebo před naším starostou, nebo v přítomnosti vojevůdů a baronů, konají-li se soudy wicové, nemůže být nařčen, že špatně soudil: protože (nesoudí) sám, ale výše řečené (spory) soudí (soudcové) mnozí.

CXIX. Protože pod vládou jediného knížete nemá jeden a týž národ užívat různého práva, aby nebyl jak nestvůra s (několika) různými hlavami, prospěje státu, bude-li se jak v Krakově, tak v Polsku a ostatních našich zemích soudit podle jednoho a rovného práva. A jako všichni jednoho mají knížete, má v celém království být jen jedna měna, (zavedená) po poradě a se souhlasem všech našich baronů. A má být stálá a dobré hodnoty, aby byla tím vítanější a ochotněji přijímána.

CXXXIV. Kromě toho prohlašujeme a stanovíme, že kdyby nám, anebo některému jinému, nám poddanému pánovi, utekl v noci kmet (tj. závislý sedlák), má pán vesnice právo podržet pro sebe všechny věci, jež (kmet) při útěku v domě zanechal; a nadto pán, který by toho uprchlého kmeta přijal, je povinen vyplatit dřívějšímu pánovi, kterému (kmet) utekl, pokutu zvanou „patnáct“ a vrátit mu kmeta se všemi věcmi, které k němu přinesl. A toto (platí tenkrát), když kmet utekl od

pána, který se předtím nijak neprovinil, jak se o tom praví níže. Provinění, pro která je kmetu dovoleno od svého pána utéci, jsou tato: je-li pán pro (nějaký) svůj zločin vyobcován z církve a kmeti jsou proto zbaveni (možnosti) církevního pohřbu. Dále: když pán vesnice by na kterémkoli místě znásilnil svou vesničanku; neboť poté, co to vyjde najevo, mají mít nejen přibuzní znásilněné, ale i všichni ostatní obyvatelé vesnice, ve které by ten (zločin) spáchán, svobodnou volbou odejít v kteroukoli hodinu; a takový násilník či pán vesnice ať se neodvážá je zdržovat nebo nějak obtěžovat. Totéž jim budiž dovoleno udělat (i tehdy), když pro (nějaké) provinění jejich pána jim byly věci vzaty do zástavy: ať bez jakékoli překážky mohou od svého pána utéci. – Jestliže však výše řečená provinění zde nejsou, ať kmet nikdy neodchází od svého pána, aniž by zanechal dům v řádném stavu a náležitě oplocený, a podle obyčeje až posud zachovávaného, pouze na den Narození Páně. A měl-li předtím svobodu po několik let, ať tolik let svému pánovi slouží a jej neopouští, kolik let se ze svobody těšil. A to tenkrát, sedí-li (na půdě) podle polského práva. Byl-li však kmet usazen podle práva německého, ať na žádný způsob (od pána) neodchází, pokud by tolik let neplnil povinné dávky (činži), kolik let měl svobodu: a ani potom ať mu to není dovoleno, pokud neusadí a nenechá na svém místě stejně bohatého kmeta a svá pole úplně neobdělá, nevyklučí a ozimy a jařiny na nich nezaseje: teprve pak nechť je mu dovoleno odejít.

CLIII. Ve snaze zkrotit nenasytý jícen úroků, jež vyčerpává statky, stanovíme také: že Židé v našich městech nemají za týden pobírat jako úroky více, než jeden groš z jedné hřivny.

KONSTITUCE „NIHIL NOVI“

Na valném sněmu, který se za panování krále Alexandra odbyval roku 1505 v Radomí, byl mezi jinými zákony usnesen jako první zákon „De non faciendis constitutionibus sine consensu consiliariorum et nuntiorum terrestrium“ známý v historii jako konstituce „Nihil novi“. Král se zavázal, že napříště neustanoví bez souhlasu senátu a sněmovny posluhů nic, co by směřovalo k újmě a zatížení státu či změně zemského práva. Konstituci Nihil novi nabyly senát a sněmovna posluhů společného zákonodárského práva, zákonem mohlo být v budoucnu pouze to, na čem se obě komory valného sněmu usnesly.

Překlad převzat z: S. Balík a kolektiv, Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II. Feudální stát a právo, Praha 1974, str. 363 n.

Že bez souhlasu senátorů (radů, *konsiliářů*) a zemských poslů nesmí být vydány nové konstituce.

Protože obecná práva a veřejné zákony nezavazují jednotlivce, ale všechen národ, proto jsme na tomto radomském sněmu se všemi království našeho preláty, senátory, barony a zemskými posly za spravedlivé a rozumné uznali a také ustanovili, že napříště po věčné časy nemá být bez společného souhlasu senátorů a zemských poslů ustanoveno námi a našimi nástupci NIC NOVĚHO, co by bylo k újmě a zatížení státu a škodě a krivdě kteréhokoli jednotlivce a (co by směřovalo) ke změně obecného práva a veřejné svobody.

PŘÍSAHA JINDŘICHA, KRÁLE POLSKÉHO

Když na podzim roku 1572 byl Jindřich z Valois, bratr francouzského krále Karla IX., zvolen polskou šlechtou za krále, musel ještě před cestou do Polska složit slavnostní přísahu, ve které zaručil zachování všech starých práv a privilegií, svobodu vyznání pro dissidenty (nekatolíky) a ochranu hranic království. Na případ porušení přísahy byl na jejím konci připojen pověstný „articulus de non praestanda oboedientia“, článek, který dával poddaným krále, především a hlavně šlechtě, právo odmítnout poslušnost.

Po příjezdu do Polska vystavil Jindřich v květnu roku 1573 o vykonání přísahy slavnostní list, jehož překlad uvádíme.

Překlad převzat z: S. Balík a kolektiv, Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II. Feudální stát a právo, Praha 1974, str. 364 n.

Jindřich, z boží milosti zvolený král polský, vévoda litevský ...: Všem, kdo na tom mají zájem, dáváme tímto naším listem na vědomí, že když stavové království polského a velkého vévodství litevského, kteří nás přijali jako svého krále, poslali podle rozhodnutí volebního shromáždění jejich království, složili jsme dne 10. září roku právě uplynulého v chrámu Blahoslavené Panny Marie v Paříži za účasti mnoha lidí stavům téhož království a velkého vévodství litevského předepsanými slovy na svatá boží evangelia takovouto přísahu (s tím ovšem výkladem posledního článku o poslušnosti, jak je obsažen v listině mluvčích téhož království, který jsme vydali.)

Já, Jindřich, z boží milosti zvolený král polský, velký vévoda litevský ...

za obecného souhlasu všech stavů obou národností, jak Polska tak Litvy a ostatních provincií, svobodně zvolený, slibuji a svatě bohu všemohoucímu na tato evangelia Ježíše Krista přísahám, že všechna práva, (všechny) církevní a světské svobody a imunity, (všechna) privilegia, veřejná i soukromá, jež nejsou v rozporu s obecným právem a svobodami obou národností, jež církvím, knížatům, baronům, nobilitům, měšťanům, obyvatelům a (vůbec) všem lidem, ať již jakéhokoli stavu a postavení, byla blaženými předchůdci mými králi a některými knížaty, pány království polského a velkého vévodství litevského, zejména Kazimírem v době dávno minulé, Ludvíkem, Lois nazývaným, Vladislavem I., řečeným Jagelloncem a jeho bratrem Vitoldem, velkým vévodou litevským, Vladislavem II., synem Jagellonce, Kazimírem III. jagellonským, Janem Albertem, Alexandrem, Zikmundem I., Zikmundem II. Augustem, králi polskými a velkými vévody litevskými, spravedlivě a podle práva dána, postoupena, vydána a darována, (anebo) v době bezvládní všemi stavy ustanovena a sankcionována, (všechna tato privilegia) mně předložená podržím, zachovám, ohlídnám a budu jich dbát se všemi podmínkami, články a body, které jsou v nich zaznamenány, a že mír a pokoj mezi náboženskými dissidenty ochráním, udržím, jakož i nedovolím, aby jakýmkoli způsobem byl z náboženských důvodů někdo napadán a utiskován, ať již z pravomoci naší či z moci našich úřadů anebo kteréhokoli stavu; sám také nebudu (nikoho) napadat ani utiskovat. Všechno, co proti právu bylo království a velkému vévodství litevskému a jejich dominiím jakýmkoli způsobem odcizeno, buď válkou nebo nějak jinak uchváčeno, do vlastnictví téhož království a velkého vévodství nazpět získám, hranice království a velkého vévodství nezmenším, ale ubráním a rozšířím, spravedlností všem obyvatelům království podle veřejných práv, jež jsou ve všech dominiích stanovena, bez jakýchkoli odkladů a průtahů (a) bez ohledu na osoby posloužím. A jestli v něčem (ale kéž tomu tak není!) přísahu svou poruším, nebudou mně obyvatelé království a všech dominií obou národností povinni žádnou poslušností. Spíše je skutkem samým osvobodím od vší věrnosti a poslušnosti, kterou jsou králi povinni; a nepožádám nikdy nikoho o osvobození od této přísahy a ani nepřijmu jinou, později předloženou. V tom mi pomáhéj bůh!

O této naší přísaze, kterou jsme složili, list tento rukou naší jsme podepsali a kázali jej opatřit pečeti, kterou nyní užíváme: aby všem i každému zvláště, kdo na věci má zájem, bylo to známo.

Datum jako výše, roku tisícího pětistého sedmdesátého třetího.

PRVNÍ „LIBERUM VETO“

V 17. a 18. století bylo Polsko hospodářsky a politicky jen nepevně sjednoceným státem. Ve vojvodstvích přešla vláda a správa do rukou misiní šlechty a její orgány, především vojvodské sněmky, se staly představitelem odsíředivých tendencí, které oslabovaly centrální moc. Význam a vliv polského krále byl zatlačován do pozadí již od konce 16. století, konkurence sněmků oslabovala však i pozici valného sněmu, ústředního orgánu polské šlechty.

Pro jeho jednání odedávna platilo, že usnesení musí být přijímáno jednohlasně. Z tohoto principu bylo v první polovině 17. století vytvořeno pravidlo, že každý poslanec má právo kdykoli vznést protest proti jednání sněmu a tím přijetí usnesení zmařit. Protože stačilo, aby zvolal „j a n i e p o z w a l a m“ (já nedovoluji) a protože nemusel své stanovisko nijak zdůvodnit, dostalo právo poslance název „l i b e r u m v e t o“.

Prvně se objevilo roku 1652, v 18. století bylo již zjevem docela běžným: ačkoli „liberum veto“ ochromovalo činnost valného sněmu, považovala je polská šlechta za jedno ze svých základních práv, za jeden z pilířů „zlaté svobody“. Odstraněno bylo až ústavou z roku 1791.

Překlad převzat z: S. Balík a kolektiv, *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva, II. Feudální stát a právo, Praha 1974, str. 367 n.*

Zpráva z Varšavy, ze sněmu roku 1652

Sněmovna poslu pronaturasu¹⁾ nesváry a rozpory dies consumendo,²⁾ nepřístupila podle práva ad continuationem colloqui³⁾ s pány senátory ani pátého dne před ukončením (sněmu), ani čtvrtého a třetího a druhého, až die ultima⁴⁾ přišli (poslanci) nahoru do senátu. K rozporu došlo per casum (z důvodu) tohoto:

Ve středu jel kníže Radziwill, hejtman litevský, do zámku kolem hospody Pokrzywnického v Pivní ulici, kde stála také zapřažená kareta pana starosty. Kavalkády nejdříve potupila vozku a hajduky a potom sám pan hejtman zavolal: „Bij!“ A tak byli zabiti dva hajdukové pana starosty a vozka ani sotva životem vyvázne. Nemálo Litevců bylo také posekáno ex parte⁵⁾ pana starosty, ale síla praevaluit,⁶⁾ takže

se Litevci probili až do domu. Tento zločin tedy moram fecit³⁾ o dva dny, protože páni Prusové nechtěli na nic přistoupit, dokud by ten případ nebyl soudně projednán. Teprve v pátek se podařilo uspokojit pány Prusy tím, že sněmovna poslu se měla nejdříve obrátit nahoru a poprosit krále, aby přikázal ten případ rozsoudit. A tak tedy stetit,⁴⁾ aby se soudilo. Toho dne byl učiněn odklad do soboty. V sobotu začali korunní páni prudce napadat Prusy ratiōne coaequationis⁵⁾ prošlých daní, chtějíce – bude-li sněm rozpuštěn („serván“) svalit vinu in casam⁶⁾ země pruské, někteří ovšem in arcans⁷⁾ (jednali) v zájmu pana Radziejowského, pro momentes restitutionem⁸⁾ (pana Radziejowského) in honorem pristinum.⁹⁾ Když ale páni Prusové dali publice najevo, že totaliter spolu s městy při jeho Milosti králi až na smrt chtějí setrvat, byly záměry jejich milostí (korunních pánů) docela zmateny. Potom, když Rzecz pospolita prosila o prodloužení sněmu do pondělí, jeden z litevských poslu vykřikl: „Já nedovoluji prodloužení!“, neočekávaně vyskočil, vznesl protest a hned se přepravil na druhou stranu Visly. A tak bylo sněmu zazpíváno requiem, ale zžel se bože, aby to nebylo cum requiem¹⁰⁾ (celému) Polsku.

¹⁾ ze strany

²⁾ nabyla převahy

³⁾ způsobil odklad

⁴⁾ bylo ustanoveno

⁵⁾ z důvodu vyrovnání

⁶⁾ na důvod

⁷⁾ potajmu

⁸⁾ prosazující navrácení

⁹⁾ k dřívější (bývalé) hodnotě (cti)

¹⁰⁾ současně requiem

¹⁾ podle své povahy, jako obyčejně

²⁾ mařila dny

³⁾ k pokračování v debatě

⁴⁾ posledního dne

Text převzat z:

Název : Texty ke studiu obecných dějin
státu a práva

Autor : Prof. JUDr. Stanislav Balík, CSc.

Vydavatel : ZČU Plzeň

Určeno : I. ročník FPR

Vedoucí katedry : Prof. JUDr. Stanislav Balík, CSc.

Vyšlo : prosinec 1995

Počet stran : 162

Počet obrázků : 0

Počet příloh : 0

AA / VA : 10.72 / 11.54

Vydání : I.

Náklad : 500 výtisků

Číslo publikace : 716

Tiskárna : ZČU Plzeň - ediční středisko

Cena : 70.00 Kč

Tato publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou.

55 - 076 - 95

17/22 Kč 70.00